

4 באר הגולה

הלכות פסח סימן תכט

לחלקן לעניים לצורך פסח, וכל מי שפר בעיר (ג) (ג) (ה) *וי"ב ח"ש צריך (ז) (ו) למת לזה (א"י): ב באין נושלין על פניהם (ו) בקל ח"ש (ה) ניסן, ואין אומרים (ו) (ח) 'צדקתך' בשפה במנהגה, ואין מופידין בו, ואין מתעניין בו (ט) 'להזכיר (ו) בעבור, והזכירות מתעניין בו בערב-פסח: הנה גם אין אומרים צדוקתדין בכל ח"ש ניסן, ונהגו שאין מתעניין בו תענית כלל (י) אפלו יום שמת בו אבי או אמו, (יא) אכל תענית (ט) הלום מתעניין, ואין אומרים (יב) 'מזמור (ט) לתודה' 'יאל ארף אפנים' (י) (יג) בערב-פסח ולא ביום-טוב (מהר"ם), ונהגים להרבות קצת באכילה ושתיה ביום אחר החג, והוא (יד) אסרו חג (בבא ורש"י פי' ללבו):

השם וכי קולקון סימן תקפ אב בניסן מתעניין וכו', עכ"ל, וכבר כתב רמ"א בהג"ה מהנהג

שערי תשובה

באר היטב

בו, ואז צריכים להקדים, מהרי"ל: (ג) 'יב"ח, והיה העני הדר פה יב"ח מהיבין לתן לו, ב"י בי"ד סימן רנו, וכתב הסמ"ק דהאידינא סגי בל' יום, וכ"כ סרב בי"ד פ"ט, ואם דעתו להשתקע הרי כאנשי ציר ט"ד, במבאר שם, וכתב מה"א: וניל דעני שאינו דר פה שלשים יום מ"מ מתחבבים לתן לו מצה לאכל אלא שאין נותנים לו חטים, ע"ש: (ז) לתן אפלו ת"ח הפטור ממש, שכונה"ג: (ח) ניסן, מפני ש"י"ב נשיאים הקריבו י"ב ימים וכל יום התקדש היה יו"ט שלו, ואח"כ ערב-פסח ופסח ואסרדיחג, אי"כ יצא ר"ב הח"ש בקדשה ונבש"ס הפנותו השעם, מר"ש יתא דניסן אתאקם תמידא כו', ע"ש, עין (חקיניקב) [ב"ין הג"מ] לפיכך עושים פלה קדש: (י) צדקתך, גם א"א ודי רצון שלאחר קה"ת גם אין מופידין בו נשמות גם אין אומרים קדש אחר צ"ח, ונקט פללא בקדו, דצ"ח נצ"צ ונחום ותמוז שרים הם, וכי רמ"א בי"ד סימן תא שא"א צ"ח פ"ע"ש אחר תצות דהיה בעי"ט, ובצ"ח ר"ח ובצ"ח חנפה אומרים אחר תצות (ובהקדמה קולומת באשקנו אומרים אחר תצות פהליקת, (בלש) וח"ו, ועי' של"ה שיש לקרות בניסן כל יום הנשיא שלו, ובי"ג פ' בהעלהך עד פ' עשה את המנחה: (י) בעבור, פ"י דאין מופידין התענית בעבור, אכל מים תחיד שפנה להתענות ביום מטר להתענות בו לדעת המסור, לכן כי רמ"א שאין מתעניין בו תענית כלל: (ט) חלום מתעניין, וא"צ למתב תענית למעניו, ואם התענה בשבת תענית-חלום ותענה תענית למעניו בניסן, וה"ה בין יו"ט לסכות או בימי הגבלה, וכו"מ נ"ל דאם הוא סמוך לעשור לח"ש יתענה כ"י לח"ש שהוא תענית צדיקים כמ"ש סימן תקפ, וה"ה אם היה ביום ראשון ר"ח ניסן מהנהג, מ"א, והב"ח ושל"ה כחבר דאחר אסרדיחג יש להתענות יאר צי"ט, וה"ה עיר"א א"י, ומ"א וט"ו וח"י כהרב דאין להחמיר, ותעניתים אלו חמרא בעלמא הם [וח"י מסיב: פק חזי מאי עמא דבר], ותתן, עין סימן תקנע דינו: (ט) לתודה, שלחמיתודה היו תמן ואפלו בע"פ אסור להקריבה, שבבוא לידו נזכר: (י) בע"פ, ומשפטימין לבהכ"כ בע"פ כדי שאמר סעודתו קודם ר' שעות, מהרי"ל: (יא) אסרו חג, המנהג שלא להתענות בכל א"ת, עמ"א, מ"כ, להטיל אסור בבהכ"כ לאינו ערך גדול מטר בניסן אף שאסור בתשרי:

באר הלכה

משנה ברורה

ועל-כ"פונים בבית-המדרש בחבורות בודאי יש חיוב ללמוד שלשים יום קודם אף לדברי הרשב"א, וכן שכתב הפנימשה: * י"ב ח"ש, ונותנין זה אף למי חז"ב, ועין בשערי-תשובה, ודין זה ד"ב ח"ש (ט) ש"ך גם לעני, שאז חז"ב לתן לו בשאר עניי העיר, ואם דעתו להשתקע, לא לתר חז"בם לתן לו, וכתבו האחרונים בשם הסמ"ק, דהאידינא ניהגים בכל הצדקות, בין לענין פעלי הפתים בין לענין העניים, בשלשים יום¹⁰⁰, ואפלו העני שאין דר פה שלשים יום, אף שאין מתחבבים לתן לו קמח לכל ימי הפסח בכת-אחת, מכל מקום חז"בם לתן לו מצה פסח בקדש שמתחבבים לתן לו פת כל ימות השנה, מוזן שתי סעודות לכל יום יום מימות החל שהוא שוקה בעיר, ובשבת מוזן שלש סעודות, כמו שכתוב ב"הרהרצה סימן רנו, עין שם: (ו) לתן לזה, ואפלו פלמדי-חכם הפטור ממש [אחרונים], ועין בפרי-מגדים¹⁰¹, ושעור הגה"ה צריך להצריך על כל אחד לפי ממונו¹⁰², ואלה המשפטים ע"מם מלתן קמח עניים, יש עון ביהם, והנה ידוע שעיני העניים נשאות לזה, ובשם וש"ארו (י) בדיק ובקעבון הוא יגלים עין בנה, ידוע מה שאמר הגמרא סנהדרין ל"ה כל תענית וכו', עין שם פ"ה"ש רש"י¹⁰³, והוא גס"פן בעין [ה¹⁰⁴]: ב (ו) בקל ח"ש ניסן, מפני ששנים-עשר נשיאים הקריבו בשנים-עשר ימים, וכל ימי הקדש היה יו"ט טוב שלו, וערב-פסח, וימי הפסח פסא ואסרדיחג, אס"פן יצא ר"ב הח"ש בקדשה, לפיכך עושין כלו קדש: (ח) 'צדקתך', גם אין אומרים בח"ש ניסן ה"ה רצון' שאסור קריאת התורה ואין מופידין בו נשמות, וגם צדוקתדין והקדיש שאחריו אין אומרים, והקלל, צדוקתדין 'צדקתך צדק' ונחום ותמוז' ש"י¹⁰⁵, וכן בערב-שבת וערב-יו"ט טוב אחר תצות אין אומרים, אכל בערב-ראש-ח"ש וערב-חנפה אחר תצות אומרים צדוקתדין¹⁰⁶, וטוב לקרות בניסן בכל יום הנשיא שלו, ובי"ג י"ג פ"ש"ת בהעלהך עד 'כן עשה את המנחה' (י) [אחרונים]: (ט) להזכיר בעבור, פ"ה"ש, דאין מופידין התענית בעבור¹⁰⁷, אכל מכל מקום תחיד שפנה להתענות שני נחמישי ושני, מטר להתענות בו לדעת המסור, ומנהגנו בקרמ"א שאין להתענות כלל [אחרונים]: (י) אפלו יום וכו', ה"נו בקל ח"ש ניסן, וכן ערב ראש-ח"ש א"ר גס"פן אין מתעניין אפלו הנוהגים להתענות בכל ערב-ראש-ח"ש, אכל הסתן והפלה ביום הפתים ניהגים להתענות אפלו בראש-ח"ש ניסן¹⁰⁸ משעם שיתבאר פסימן תקעג¹⁰⁹: [אחרונים]: (יא) אכל תענית חלום מתעניין, ואין צריך למיתב תענית לתעניתו בח"ש א"ר כ"י ש"כפר לו על מה שהתענה בח"ש ניסן על הלומה כמו שצריך לעשות מי שמתענה תענית-חלום בשבת יו"ט טוב וראש-ח"ש וחו' של מועד שהוא צריך לישב בתענית על מעניו כמו שנתבאר בסימן תיח, ואם התענה בשבת שבתוך ניסן תענית-חלום, מטר להתענות ליום מטר ביום ראשון על מה שהתענה בשבת, פ"ן שאסור תענית זה אינו אלא מנהג, ואפלו אם חל ראש-ח"ש ניסן באחד בשבת ובשבת שלפניו התענה תענית-חלום, מטר לו לישב בתענית בראש-ח"ש ניסן על מה שהתענה בשבת¹¹⁰ [אחרונים]: (יב) 'מזמור לתודה'¹¹¹, שלחמיתודה היו תמן¹¹², ואפלו בערב-פסח אסור להקריבה, שבבוא לידו נזכר¹¹³: (יג) בערב-פסח, ומשפטימין לבית-הכנסת בערב-פסח¹¹⁴ כדי שיגמר סעודתו קודם ארבע שעות [מהרי"ל]: (יד) אסרו חג¹¹⁵, המנהג שלא להתענות בכל

[ג] יב"ח, עכ"ט, ועין מה"כ בשם עבודת-הנפש, אם עשו ו' טובי העיר נזכר בקבוצ"ג לצדן חטים ודי אונתין, אין לפגאים וט"ה מאותה העיר למנוס, כי הם ניזונים בעירם, וכי שצ"ח לצדקה חו' ל' יום קודם הפסח, ש"ר לקח מזה חטים לעניים וכתב מה"א: וניל דעני שאינו דר פה שלשים יום מ"מ מתחבבים לתן לו מצה לאכל אלא שאין נותנים לו חטים, ע"ש: (ז) לתן אפלו ת"ח הפטור ממש, שכונה"ג: (ח) ניסן, מפני ש"י"ב נשיאים הקריבו י"ב ימים וכל יום התקדש היה יו"ט שלו, ואח"כ ערב-פסח ופסח ואסרדיחג, אי"כ יצא ר"ב הח"ש בקדשה ונבש"ס הפנותו השעם, מר"ש יתא דניסן אתאקם תמידא כו', ע"ש, עין (חקיניקב) [ב"ין הג"מ] לפיכך עושים פלה קדש: (י) צדקתך, גם א"א ודי רצון שלאחר קה"ת גם אין מופידין בו נשמות גם אין אומרים קדש אחר צ"ח, ונקט פללא בקדו, דצ"ח נצ"צ ונחום ותמוז שרים הם, וכי רמ"א בי"ד סימן תא שא"א צ"ח פ"ע"ש אחר תצות דהיה בעי"ט, ובצ"ח ר"ח ובצ"ח חנפה אומרים אחר תצות (ובהקדמה קולומת באשקנו אומרים אחר תצות פהליקת, (בלש) וח"ו, ועי' של"ה שיש לקרות בניסן כל יום הנשיא שלו, ובי"ג פ' בהעלהך עד פ' עשה את המנחה: (י) בעבור, פ"י דאין מופידין התענית בעבור, אכל מים תחיד שפנה להתענות ביום מטר להתענות בו לדעת המסור, לכן כי רמ"א שאין מתעניין בו תענית כלל: (ט) חלום מתעניין, וא"צ למתב תענית למעניו, ואם התענה בשבת תענית-חלום ותענה תענית למעניו בניסן, וה"ה בין יו"ט לסכות או בימי הגבלה, וכו"מ נ"ל דאם הוא סמוך לעשור לח"ש יתענה כ"י לח"ש שהוא תענית צדיקים כמ"ש סימן תקפ, וה"ה אם היה ביום ראשון ר"ח ניסן מהנהג, מ"א, והב"ח ושל"ה כחבר דאחר אסרדיחג יש להתענות יאר צי"ט, וה"ה עיר"א א"י, ומ"א וט"ו וח"י כהרב דאין להחמיר, ותעניתים אלו חמרא בעלמא הם [וח"י מסיב: פק חזי מאי עמא דבר], ותתן, עין סימן תקנע דינו: (ט) לתודה, שלחמיתודה היו תמן ואפלו בע"פ אסור להקריבה, שבבוא לידו נזכר: (י) בע"פ, ומשפטימין לבהכ"כ בע"פ כדי שאמר סעודתו קודם ר' שעות, מהרי"ל: (יא) אסרו חג, המנהג שלא להתענות בכל א"ת, עמ"א, מ"כ, להטיל אסור בבהכ"כ לאינו ערך גדול מטר בניסן אף שאסור בתשרי:

שער הציון

(ט) סג"ו אבותם וט"ה, והוא מהקדוש-למי, ומה שכתבתי דאם דעתו וכו', כן כתב הגר"י, ובקרי-מגדים מסתפק קצת בזה: (י) ואפשר דמשים זה תענו קדמונינו בפסח יותר משאר יגלים, שהוא זמן תורה ויושבין מסבין וכל אחר הוא ופיתו ב"ב שמחה, אין זה כבוד לה' שהעניים יהיו אז רעבים וצמאים, ועל-כן נותנין לו קמח על כל ימי הפסח שיוכל גם הוא לספר יציאת מצרים בשמחה, ועוד טעם פשוט, דתמן אינו ראוי לאכל, ומזה אינו מצייר כל-כך להשיג לקנות, ואם לא יכינו לו על כל ימי פסח אפשר שישאר ברוב או יוכל לבוא לידו קלקול, ומצאתי זה העצם במטה-יהודה:

תרגום: 1 יום השנה לפסחה.

הלכות פסח סימן תכט

ביאורים ומוספים

[משנ"ב ס"ק ה]

בשלישים יום¹⁰.

10) ואדם שבשעת חלוקת היקמחא דפסחא עדיין לא עברו לי יום מאז הגיע לעיר, אבל עד שיגיע הפסח יעברו לי יום, דעת הגרי"ש אלישיב (הליכות הנהגות על הלכות פסח) שחייב הוא לתת 'יקמחא דפסחא' מאידך, בספר זכרון אברהם (בינג-במברגר, ס"ק ד) הסתפק אם תלוי הדבר בשעת החלוקה או בשעה שהגיע הפסח (נראה שם שהסתפק דן על העני והן על הנותן).

[משנ"ב ס"ק ו]

רעין פפרימגדיים¹¹.

11) שם (א"א ס"ק ב) הביא את דברי הא"ר (ס"ק ה) שכתב בשם שיירי כנסת הגדולה (הגה"ט אות ב), שגם תלמידי חכמים אף על פי שפטורים מלתת מיסים, מי"מ חייבים לתת 'יקמחא דפסחא'. והעיר על כך הפמ"ג, שהשיירי כנסת הגדולה לא כתב אלא שבעירו נהגו כן, ויתכן שאין כוונתו שיש לנהוג כן בכל מקום (נראה כף החייב (ס"ק ז) שהביא דעות נוספות בנדון זה).

[משנ"ב ס"ק ז]

פל אקד לפי קמנו¹².

12) ואף מי שאין לו כדי פרנסתו, כתב בשו"ת משנת יעבץ (א"יח ס"י ז) שחייב ללוות כדי לתת 'יקמחא דפסחא', שאף על פי שפטור הוא מליתן צדקה וכמבואר ברמ"א (יו"ד סי' רנ"א ס"ג), מי"מ חייב הוא ליתן 'יקמחא דפסחא', כיון שישוד חיוב זה אינו משום מצות צדקה בלבד, אלא אף משום מצות שמחת יום טוב, כמבואר ברמב"ם (פ"ו מהל' יום טוב הי"ז-יח) ז"ל: 'וחייב אדם להיות בהן שמח וטוב לב וכו', וכשהוא אוכל ושותה חייב להאכיל לגר ליתום ולאלמנה עם שאר העניים האמללים, אבל מי שנועל דלתות חצרו ואוכל ושותה הוא ובניו ואשתו ואינו מאכיל ומשקה לעניים ולמרי נפש, אין זו שמחת מצוה אלא שמחת בריסד'.

והוסיף בשו"ת משנת יעבץ (שם), שמשום כך הביא הרמ"א את החיוב לתת מעות חייטים בהלכות פסח, שכן חיוב זה אינו מהלכות צדקה בלבד, אלא אף מדיני ההג.

[משנ"ב ס"ק ח]

עין שם בפרוש רש"י¹³.

13) בגמרא שם (סנהדרין לה, א) אמרו ש"כל תענית שמליטין בו את הצדקה, כאילו שופך דמים", ופירש רש"י שם (ד"ה כל), שהיו רגילים לחלק צדקה בלילי תענית, והיו עיני העניים נשואות לכך, ואם לא יחלקו אז את הצדקה, נמצאו העניים רעבים.

[משנ"ב ס"ק ט]

והוא גס"ן קעין ז'ה¹⁴.

14) ולענין האומללים הנדבאים הנמצאים בעיר ומתביישים לפשוט יד ולבקש צדקה, כתב לקמן (סי' תקכ"ט ס"ק יז) שיש מקומות שנהגו שקודם יום טוב הולכים נבוגי לב לבתי העשירים לקבץ נדבה עבור מרי נפש אלו, ואשרי האנשים שמשוימים עין על זה, שמוזכים לעצמם, ומזכים לכל אנשי העיר.

[משנ"ב ס"ק ח]

והפלל, הצדוקי-הדין ו'צדקה' צדק ו'רחים' ו'מנין' שוין¹⁵.

15) אמנם בשעת פטירתו של אדם גדול, כתב לעיל (סי' תכ"ט ס"ק ה) ובשעה"צ שם (ס"ק ב) בשם הט"ז (שם ס"ק א), שבימים שהאיסור להספיד בהם אינו מדין התלמוד, כגון בליג בעומר בט"ז באב או בט"ז בשבט, אף שאין אומרים בהם תחנון, מי"מ מותר לומר בהם 'צדוק הדין', אולם בראש חודש חנוכה פורים וחודש ניסן, שבהם אסור להספיד מדין התלמוד, אף על אדם גדול אין לומר 'צדוק הדין', ובשעה"צ שם כתב, שהא"ר שם (ס"ק ב) השיג על דברי הט"ז לענין חודש ניסן, משום שהאיסור להספיד בו אינו מדין התלמוד, ולדעתו מותר לומר 'צדוק הדין' על אדם גדול אף בחודש ניסן, והסכים השעה"צ שם לדבריו.

ולענין הספד על תלמיד חכם, דעת הגרי"ג קרליץ (חוט שני פסח פ"א ס"ק ג) שיש להספידו אף בחודש ניסן, אלא שיאמר המספיד שמוקצר הוא בדברים משום חודש ניסן, ושאלו על פי בן הרי הוא מספיד משום כבוד התורה.

[משנ"ב ס"ק ט]

וערב-הנפה אחר תצית אוקרים צדוקי-הדין¹⁶.

16) אמנם הרמ"א לקמן (סי' תרפ"ג ס"א) כתב, שאין אומרים 'צדוק הדין' בערב חנוכה במנחה. וכתב המשנ"ב לקמן (סי' תרע"ב ס"ק יב) שיש שחולקים וסוברים שאפשר לאומרו, וכפי שסתם כאן.

[משנ"ב ס"ק י]

עד ר' עשה את המנהג¹⁷.

17) ויש שנהגו לקרוא פסוקים אלו מתוך ספר חורדה, בן כתב בשו"ת הר צבי (א"יח ח"א סי' סט), והוסיף, שמנהגו של הגרי"ח מצאנו היה, שבימים שקראו בתורה כגון בשני חומשי ובראש חודש, מיד לאחר קריאת התורה היו קוראים את פרשת הנשיאים מתוך הספר שהוציאו, ושכן היה מנהג עתיק בירושלים, ושכמו שכתב שנהגו כן אין לשנות מן המנהג. מאידך, בשו"ת מנחת יצחק (ח"ב סי' קט) כתב, שמנהגו של הגרי"ח מצאנו היה לקרוא את פרשת הנשיאים לאחר התפילה גם בימים בהם היו קוראים בתורה, ומסיק שכן יש לנהוג.

[משנ"ב ס"ק יא]

דאין מזכירין התענית בצבור¹⁸.

18) ובעין זה כתב לקמן (סי' תע"ב ס"ק ב) לענין הזכרת 'ענו' ביתענית בכורות, שאם יש מנין של עשרה בכורות שמתענים, לכתחילה טוב שלא יהיה אחד מהם ש"ץ, שאם בן בחורת התפילה יצטרך לומר 'ענו', ואין ראוי להזכיר תענית בהודש זה בצבור.

[משנ"ב ס"ק יב]

נוהגים להקצות אפילו קראש-הנ"ש ניסן¹⁹.

19) ולקמן (סי' תקע"ג ס"ק ז) כתב, שיש מקילים שאין החתן מתענה בחודש ניסן, ובכל הימים שאין אומרים בהם תחנון, ולמעשה, דעת הגרי"ג קרליץ (חוט שני פסח פ"א ס"ק ג) שנהנו המושך במילואים עמוד 2

מילואים

הלכות פסח סימן תכב

המשך מעמוד 4

ומימי את הידי רצון כאילו הקרבתו תודה שנוהגים לומר לאחר אמירת משנת התורה ואלו הנודר, כתב העורך השלחן (סי' ט) שאין לאומרו.

[משניב שם]

שִׁבְעָא לִיְדֵי נִזְרִי⁽²⁴⁾.

(24) בן הוא לשון רשאי (ביצה יט, ב דיה לבית). והקשה הצליח (שב), מדוע יבואו לחמו התורה לידו נותר, והרי חייב הוא לשורפם לכשיגיע זמן חיוב 'תשבתו ואיסור' בל יראה' ובל ימצאו, והירץ, שאין עוברים על החמץ שבלחמי תורה משום 'תשבתו ומשום' בל יראה' ובל ימצאו, וכיון שאין מחייבים לבערו, ממילא יבוא לידו נותר.

אכן, המשניב לעיל (סי' נא ס"ק כב) כתב, שהטעם שאין מקריבים תורה כערב פסח הוא משום החשש שמא לא יוכלו לאכול את הלחמים עד שעת איסור חמץ, ויצטרכו לשורפם, ואסור לגרום לקדשים לבוא לידו שריפה.

[משניב ס"ק יג]

בְּעֶרְבֵי פֶסַח⁽²⁵⁾.

(25) וכיאר השו"ע הרב (סי' ב), שערב פסח שונה משאר ערב יום טוב, כי הוא עצמו יום טוב, לפי שזמן שחיטת קרבן הפסח הוא, ויום שמביאים בו קרבן דינו כיום, כמבואר בשו"ע לקמן (סי' תסח ס"א) ובמשניב שם (סי' א).

[משניב ס"ק יד]

אֶסְרוּ חֵט⁽²⁶⁾.

(26) ונקרא יאסרו חג, על שם הכתוב (תהלים קיח ב) 'אסרו חג בעבתי', וכפי שדרשו בגמרא (סוכה מה, ב) 'כל העושה איסור לחג באכילה ושתייה, מעלה עליו הכתוב כאילו בנה מזבח והקריב עליו קרבן, שנאמר 'אסרו חג בעבתי' עד קרנות המזבח', וכיאר רש"י שם (ד"ה איסור לחג ד"ה בעבתי), בפירוש השני, שכל העושה אגודה לחג ביום שלמחרתו בהמות עבות ושמנות, חשב לו הרבה כמות דמים שבקרנות המזבח.

ומלבד החיוב להרבות קצת באכילה ושתייה ביאסרו חג, כתב השערי תשובה (סי' תצ ס"ק ד) בשם שו"ת מהרי"ץ (סי' קלט), שיש מצוה לאכול בשר ביום זה.

שחתן מתענה אף בחודש ניסן, אלא שאם יש צירוף נוסף להקל, כגון שטובל הוא מחולשה וכדו', יש להקל בדבר, והוסיף, שמימי אם אפשר טוב שיתענה עד לאחר מנחה גדולה.

[משניב שם]

מִטְעֵם שִׁתְּפָאָר בְּסִיָּקֵן תַּקְעוּ⁽²⁷⁾.

(27) שם (סי' א) כתב הרמ"א, שחתן מתענה בראש חודש ניסן [אף על פי שבדרך כלל אין לחתן להתענות ברי"ח], לפי שהוא אחד מן הימים שראוי לאדם להתענות בהם, שכן כיום זה מתו בני אהרן, וכפי שכתב השו"ע לקמן (סי' תקפ ס"א-ב).

[משניב ס"ק יא]

בְּרֵאשִׁי-חֲדָשׁ נִסָּן עַל מַה שֶּׁהִתְעַנָּה בְּשַׁבְתָּ⁽²⁸⁾.

(28) ולעיל (סי' רפח ס"ק ו) כתב שזו דעת הרמ"א, אבל התוספת שבת (שם ס"ק ח) חלק עליו, ולדעתו מי שאינו רגיל להתענות בראש חודש ניסן [שיש שמתענים ברי"ח ניסן שהוא יום שמתו בו בני אהרן, כפי שכתב השו"ע לקמן (סי' תקפ ס"א)], לא יתענה בו על מה שהתענה בשבת.

[משניב ס"ק יב]

'מְזִמּוֹ לְתוֹדָה⁽²⁹⁾.

(29) ואם התחיל לאומרו, כתב הפמ"ג (סי' תסח משב"ז ס"ק ו) שלא יפסיק, משום שיש מקומות שנהגים לאומרו [כמבואר בפרי חדש כאן ס"ק ב], ולכן אף שאנו נוהגים שלא לאומרו, מימי אם כבר התחיל לא יפסיק.

[משניב שם]

שֶׁלְהִקְיִיתוּהָ קִיּוֹ תְּמִיךְ⁽³⁰⁾.

(30) אמנם משנת התורה ואלו מירי שבפרק איזהו מקומן שנוהגים לאומרה בפרשיות הקרבנות שלפני התפילה, כתב הלבוש (סי' תסח ס"י) שאף על פי שמקריבים לחמו חמץ עם התורה, מימי אמורים משנה זו, וכתב שאפשר שטעם הרבה הוא, שמיני שאומרים את שאר המשניות שבפרק זה, לא רצו לדלג על משנה זו, והט"ז (שם ס"ק ז) כיאר, שמשניות אלו אינן נאמרות אלא לזכרון בעלמא, ולכן יש לומר גם משנה זו מה שאין בן אמירת 'ממור לתורה' שבמקום הקרבת תורה היא עומרת, לפיכך אין לאומרה [ראה מה שכתב הפמ"ג (סי' נא א"א ס"ק יא) בשם התבואות שור, הובא במשניב שם (סי' כב)].

הלכות פסח סימן תל תלא

המשך מעמוד 4

[משניב שם]

רְאִי לְהִתְחִיל לְבִדּוֹק כְּדִי שֶׁלֹּא יִתְרַשֵּׁל אִי שֶׁלֹּא יִשְׁכַּח⁽³¹⁾.

(31) מלשון זה משמע שזמן חיוב בדיקת חמץ הוא כל הלילה ולא דוק בתחילתו, אלא שראוי לבדוק בתחילת הלילה כדי שלא ישכח לבדוק, אמנם, להלן (סי' יא) כתב ברע"ת הרמ"א שלכתחילה זמן בדיקת חמץ הוא בתחילת הלילה דוק ואכן גם לדעתו אם לא בודק בתחילת הלילה, לא ימתין עד היום אלא יקדים לבדוק בלילה, וכתב בביה"ל להלן (סי' יב ד"ה ולא) שכן היא דעת הרבה פוסקים.

[משניב ס"ק ב]

וְגַם צְדִיךְ לְבַשֵּׁל אֶז אֶת הַסֶּמֶן, וְכִדְלֶקֶן בְּסִיָּקֵן תִּלְדֵּי סֶעִיף ב'⁽³²⁾.

(32) כלומר מיד לאחר הבדיקה, כמבואר בשו"ע שם.

[משניב שם]

אם יִקְרָה כְּבִיתוֹ וַיִּשְׁתַּוּ גְּזֵרֵינָן שִׁישְׁבֵּת וְיִבְאֵל לְאֶלֶל⁽³³⁾.

(1) וקודם הבדיקה, כתב הרמ"א לקמן (סי' תלג ס"א), שיש לכבד את הבית, והוסיף המשניב שם (סי' מו) שהמנהג הוא לכבד את כל חורי הבית כבר ביום י"ג, כדי שיוכלו לבדוק מיד בתחילת ליל י"ד, ולא יצטרכו להתנתק עד שוכבדו את הבית.

ומי שאינו יכול לבדוק מיד בתחילת הלילה, דעת הגרי"ג קרליץ (הוש שני פסח פ"ב ס"ק ו) שימנה שליש שיבדוק עברו בתחילת הלילה, זה עדיף משיבדוק הוא עצמו מאוחר יותר, וכן נראה מדברי המשניב להלן (סי' ח).

(2) והנהגים כדעת ר"ת לפני זמן השקיעה הן להומרא והן לקולא, כתב הגר"ש איערב"ב (הלכות שלמה פ"ה ס"י) שיבדוק בזמן צאת הכוכבים לדעת ר"ת, אולם הנהגים כשיטת ר"ת רק להומרא נוכחי שיש הנהגים בארץ ישראל] יבדוק בזמן צאת הכוכבים לדעת הגאונים, וכן הגרי"ז סולוביצ'יק לא נהג כדעת ר"ת בדבר זה (מועדים הנהגים ח"ד סי' רפז).

הַלְבוּשׁ פְּסַח סִימָן תַּל תְּלָא

ביאורים ומוספים

[משנ"ב ס"ק יז]

הַמְנַהֵג שְׂלָא לְהַתְעַנּוּת בְּכָל אֶסְרֵי-חַגֵּינָא.

27) אמנם מדברי השו"ע לקמן (סי' תצד ס"ג) שכתב שאסור להתענות במצאי חג השבועות, כתב המג"א (באן ס"ק ח) שמשמע שמותר להתענות בשאר יאסרו חג, ולא נאסרה תענית במצאי חג השבועות אלא משום שיום טובו הוא, היינו בעין יום טוב, וכתב המשגיב שם (ס"ק ו), שלפי טעם זה מותר להתענות ביאסרו חג שאחר סוכות ואכן, ביאסרו חג של פסח אסור להתענות, שהרי אין מתענים בחודש ניסן. והוסיף המשגיב (שם), שמדברי הבית יוסף הגרי"א משמע שאף בשאר יאסרו חג אסור להתענות (וכן כתב המג"א בדעת התוס' ראש השנה יט, ב ד"ה מומות).

ולענין הספור ביאסרו חג, כתב השבלי' הלקט (סי' רטב) שיש למעט בדבר, ולהפסיד ביאסרו חג של שבועות, כתב הלבוש (סי' תצד ס"ג) שאסור וראיה משנה למלך פ"ו מהל' כלי המקדש הי"ט.

סימן תל

[משנ"ב ס"ק א]

מְפָנֵי הַנְּסוּי וכו', שְׂשׁוּחֻטֵּין אֶת אֲלֵהֵיכֶם⁶ וכו', וּמְפָנֵי שְׂאֵז הָהָא עֲשִׂינֵי בְּחֻדְשׁ קְשֻׁבְתָּא⁷, עַל-כֵּן קָבְעוּ לְקְרוֹחַ שְׁבֶת שְׁלֵקְנֵי הַפְּסָח⁸ לְעוֹלָם עֲשֵׁב־הַגְּדוּלָּה⁹.

1) טעם נוסף כתבו התוס' (שבת פז, ב ד"ה ואתו), משום נס גדול אחר שנעשה בזמן שלקחו בני ישראל את פטויהם, וכפי שמוכח במדרש (ראה תנחומא [בוכר] פ' בא סי' יח) שכשלקחו בני ישראל את פטויהם, נתקבצו בכורות אמות העולם אצל ישראל ושאלו למעשיהם, אמרו להם יזבח פסח הוא לה' שיהיונו כמרי מצרים, ולכן אצל אבותיהם ואל פרעה לבקש ממנו שישלחו את ישראל ולא רצו, ועשו הבכורות מלחמה עם אבותיהם וחרגו מהם הרבה, והיו שכתוב (תהלים קלו י) 'למכה מצרים בכוריהם'.

טעם אחר כתב החזקוני (שמות יב ג), לפי שבשבת זו עשו ישראל את המצה הראשונה שנצטוו בה והיא לקחת השת, וכעין זה כתב האבודרהם (חודש ניסן) בשם אבן הירחי, טעם נוסף כתב השבלי' הלקט (סי' רה), לפי שמאחרים העב לבוא לבתיהם בשבת זו מפני הדרשה שבבית הכנסת, ומשך הדבר עד אחר חצות, ונראה יום זה בעיני העם כיום גדול וארוך יותר מיום אחר, וכעין זה כתב המהר"ל (שלושים יום קודם הפסח, אות א), והמהרש"ל (בביאורו על הטור) כתב שיש אומרים שהטעם הוא, לפי שבשבת זו קוראים את דברי הנביא (מלאכי ג ב): 'הנה אנכי שולח לכם וגו' לפני בוא יום ה' הגדול והנורא, וראה דרישה (אות א), [טעמים נוספים לדבר כתבו הב"ח (סי' תבט), המהר"ל (תפארת ישראל פמיד), חרשי הגהות על הטור בשם מהר"ל, משך חכמה (דברים י ב) והגרש"ז אויערבך (הליכות שלמה פסח פ"ב ארחות הלכה הע' 17)].

2) ואף על פי שנים לפני כן ידעו המצרים שבני ישראל שוחטים כבשים ואוכלים אותם, כתב הב"ח שעיקר כעסם של המצרים היה על מה שישראל אמרו להם שהסיבה ששוחטים הם את השת, לפי שהקבי"ה הודיע לישראל שאם ישחטו את השת שהוא אלהיהם של המצרים למטה הוא ישחט את אלהיהם שלמעה, וכפי שכתב הזוהר (פ' בא ודף לט ב): 'אמר קודשא בריך הוא עבדו אתן עובדא לתתא, ואנא אתבר תקפיהון לעילא, וכמה דתעבדון בנורא אתון, דכתיב יכי אם צלי אש, אנא אוף הכי אעביר אותו באש בנהר דינור'.

3) ואף על פי שהנס היה גם בשאר הימים עד יום שחיטת הפסח, כתב הב"י שמימי עיקר הנס והקפידות שיני המצרים היו כיום הראשון, שכן לאחר מכן הורגלו בדבר ונראה כאר דייטב ס"ק א שכתב טעם נוסף.

4) והטעם שלא קבעו את זכר הנס ביום החודש [כפי שנקבעים המועדים בדרך כלל], כתב הלבוש, מפני שהנס בא על ידי שמירת השבת, שמפני שידעו המצרים שהיו ישראל שומרים את השבת במצרים [כמבואר במדרש רבה שנות פרישה א אות כח], היו תמהים על כך שהיו ישראל מטפלים בכעלי חיים בשבת, ולכן שאלום 'למה זה לכם' וראה פמ"ג משב"ז ס"ק א], והפרישה (אות ב) כתב, שהיו המצרים תמהים על הקשר שעשו ישראל בשבת בשעה שקטרו את השת, שלא ידעו המצרים שיש חילוק בין קשר של קיימא לקשר שאינו של קיימא.

טעם אחר כתבו הב"ח והט"ז (ס"ק א), שבי' ניסן, מלבד הנס שהיה במצרים גם נבקע הירדן לפני בני ישראל, ואם היו קובעים את זכר הנס שזיה במצרים ליום החודש, יהיו סבורים שיום זה נקרא 'גדול' על שם הנס שנעשה בירדן, לכן קבעוהו בשבת, שכן הירדן לא נבקע בשבת. והמג"א (ס"ק א) כתב, שאפשר שמפני שבי' ניסן קבעו תענית על פטירת מרים [וכפי שכתב השו"ע לקמן סי' תקפ ס"ב], לפיכך לא קבעו את זכר הנס ביום החודש וראה דרישה (אות א) והגדה חתם סופר על השו"ע שכתבו טעמים נוספים.

5) והטעם שקבעו לומר 'גדול' על נס זה דוקא ולא על שאר הניסים, כגון על קריעת ים סוף וכו', כתב התורת חיים (חולין עב, א) שכיון שהנס נמשך כל חמשת הימים בהם שמרו על השת לקרבן הפסח, אלא שביום השבת היה הנס גדול יותר מאשר בשאר הימים, שכן לאחר השבת כבר הורגלו המצרים בדבר [כמובא לעיל בשם הב"ח], לפיכך קראו לשבת זו 'שבת הגדול', שבה היה הנס גדול יותר מאשר בשאר הימים.

יש שנהגו לברך זה את זה בכרבת 'שבת הגדול שלום ומוכר' (מחזיק ברכה אות ב). ובשו"ת אור לציון (ח"ג פ"ה תשובה ב) כתב, שזו כוונת השו"ע בכך שיחד סימן בשו"ע וכתב ששבת זו נקראת שבת הגדול, שלכאורה מאי נפקא מינא, אלא שרמז בזה שעלינו לקרותה שבת הגדול, כדי לזכור את הנס.

ונקראת שבת זו שבת 'הגדול' בלשון זכר, ואף על פי שפעמים רבות נזכרת שבת ככתובים בלשון נקבה, ביארו הרשב"ץ (מאמר חמץ אות א) והפמ"ג (משב"ז ס"ק א), שמימי פעמים היא נזכרת בלשון זכר [ראה תוס' כתובות ה, א ד"ה שמא].

[משנ"ב ס"ק ב]

וְאֶפְלוּ אִם חָל עֲשֵׁב־הַגְּדוּל בְּעֶרְב־פְּסַח וְאֵז דוֹרְשֵׁין בְּשֶׁבֶת הַקְּוֹדֵם⁶.

6) ובטעם הדבר כתב הפמ"ג (משב"ז ס"ק א), שבערב פסח כבר נאחר מלהזהיר את הצריך תיקון קודם הפסח, שהרי כבר אין די זמן לתקנו.

[ביה"ל ד"ה במנחה]

מִשׁוּם דְּאִימָא כְּהִנְהָא יִכּוֹל מִכְּעוֹד יוֹם נְכוּיָא⁷.

7) כן הובא במעשה רב (אות קעז), וכן מפורש בביאור הגרי"א, גם היעב"ץ כתב (פירוש ההגדה על המילים 'יכול מראש חודש') שאין לומר את ההגדה בשבת הגדול, וכשם שאסור לאכול מצה מבעוד יום, ובטעם הדבר כתב, לפי שדברים חדשים חביבים על אדם יותר מהישנים, ולפיכך ראוי שלא לומר את ההגדה קודם החג, כדי שחתפעל נפשו בשעת אמירתה בליל הסדר.

ומימי כתב היעב"ץ (שם), שאין איסור ללמוד ולהעמיק מבעוד יום בדברי התורה, וארובה מצוה לטרוח קודם החג לירד לעומקת, וכך ראוי ונאה, אך לא יקראנה בשפתנו בקריאה כסדרה.

סימן תלא

זְמַן בְּרִיקַת הַחֻמֶּץ

[משנ"ב ס"ק א]

בְּתַחֲלַת לַיְלָה¹ כְּכוּיָא פְּרוּשׁ, תְּכַף אַחַר יְצִיאַת הַכּוֹכְבִּים².

המשך במילואים עמוד 2

באר הגולה ג

הלכות פסח סימן תל תלא

תל ובו סעיף אחד :

א *שבת שלפני הפסח קורין אותו שבת הגדול, (א) מפני (ב) [ה] הנס שנעשה בו : הגה והמנהג לומר (ב) *במנחה (ג) התנהגות מן המעלות 'עבדים היינו' עד 'לכפר על כל עונותינו' ופוסקים לומר 'ברכי נפשי' (מהרי"ם) :

תלא זמן בדיקת החמץ, ובו ב' סעיפים :

א (ב) (א) *בתחלת ליל י"ד בניסן [*] (ב) בודקין את החמץ (ג) לאור הנר בחורין ובסדקין, **בכל המקומות** (ד) שדרך להכניס שם חמץ : ב יתחר כל אדם (ג) (ה) שלא יתחיל בשום מלאכה (ד) (ו) *ולא

א לשנת ריש פסחים
ב כרב ספיד קטס
החוקמות

שערי תשובה

אף במקום שקביעות חשי דפסחא בקרנות ואין כוללים אותם בכלל צדקה כל השנה (תשע"ט), לפי שנהגים מהם גם לתי"ח צנינים שנגאו להם לקבל צדקה, ואם גבי לערך חשים וה'סדרה, אין לשנות להכרים אחרים אלא וקני לגנייס לשאר צרכי הפסח, ע"ש. והנה בסוף ספר ועד לתקנים בקנטוס טובי"צן כתב שאם קנה ביהדינה אפילו ת"ך יב"ח תשוב באנשי העיר, ואם רק שפר ביהדינה ליב"ח אפשר קנה יב"ח הוא באנשי העיר, ע"ש שכתב בן בשם קצת ספרים, וצ"ח בח"י סימן קס"ג :

[6] הנס עין בח"י, וצ"ח ברגל מרכבה מ"ש על דברי הטורא בנה רש"י ס"ל דהר יבש ברכש אלא יהיו דבר שיש לו מותרין ומהני נאכל אחר, ע"ש. ועין בשו"ת ביתאפרים חלק ח"מ סכ"ה ברי"ו ברי"ה מ"ש לנשכר קצת המניא עפי' דברי התוספות סתמורה, ע"ש :

[*] בודקין את החמץ, וכתב בשו"ת ביתאפרים, שאוקן פטור ממצות

בתחלת. פ"י סנוף לכתובת הלילה, ר"י ור"ן ומ"א. ונח"י פסק בהדיקה צריך להיות בלילה טמאש אחר צאת הכוכבים ולא בן-השקטות. [והנראה] דהם מלשון 'אור' דר"ל שישנו ע"ן קצת יום, דמשום לשנא מעלאל לא ח"ל לתנא משי"ם אור לחשך, ור"פ ס"ל דביה"ש דוקא, ומהה דמך בח"י כשלא קנא ק"ש קדם בדיקה ובאים שני חייבים כא' יקנא תחלה כי פריד הוא, ע"ש; (ב) שלא יתחיל, תוצי שעה קדם הנמן אסור, דלקא אתי לאמשוכי, ומי שלא בדיק בלילה, אסור ביום עד שיבדיק; (ג) ולא יאכל, וטעימה בעלמא שרי, והני פרות או בביצה פת כמ"ש ס"י רל"ב, ע"ש :

באר הגולה

שש לו מ"ן י"ד סעודות, אף שלאיש כנה אין נותנין מקפה. כמבאר ביה"ח דצה בהלכות צדקה [מקור-חיים] :

* במנחה התנהגה, ובשם הג"א כתבו שלא היה נהוג בנה, משום דאיסא בהנהגה יכול מעבוד יום [כו"ז] :

* ולא יאכל, עין משנה ברורה דפרות ספר אפילו הרבה, והוא נובע מדברי הפג"ח אבותה שדמה להא הסימן רלב, ולקאונה משמע תאפלו קשהאצי זמן הדיקה דהניו צאת הכוכבים ע"ן ספר לאכל פרות אפילו

קהות על ששוחטין את אלהיהם, ולא היה רשאי לומר להם דבר; ומפני שאז היה צעירי פה"ש בשב"ח, על-פ"ן קצתו לקרוח שבת שלפני הפסח (4) לעולם שבת הגדול (5) : (ב) במנחה התנהגה, לפי שהיתה בו התחלת הגאולה והנסים, ואפילו אם הל שבת הגדול בערב פסח ואז ודחשין בשבת הקודם (6) [אחרונים] :

א (א) בתחלת ליל י"ד, פריש, (ב) חכ"פ אחר וציאת הכוכבים, שיש ע"ן קצת מאיר היום, ראוי להתחיל לבדיק בדי שלא יתחיל או שלא יתחיל; (ב) בודקין וכו', וגם צריך לבטל אז את החמץ, וקדלקמן בסימן חלד סעיף ב"א, (ג) ומן התורה באחד מהן סגי, דכשמבטלי בלבד ומפקירו, שוב אינו שלו ואינו עובר עליו, וכל-שכן כשבודקו ומחפש אחריו ומבערו מן העולם, אלא שחז"ל הקמירו ולא סגי באחד מהם אלא בשניהם דוקא, לפי שחששו: אחר שהבטול מלוי במחשבתן של בני-אדם ויבדעוניתקו, איולי גרע בעיני האדם שיש לו חמץ בעד פטה אלפים להפקיר, ואף שספיר יאמר שיהנה בטל והפקיר וחשיב כעפרא, מפל מקום לבו לא-כן תחשב ולא יבטלנו בלב שלם, והרי הוא עובר בכל הנאה, שהרי לא הוציא מבייתו; ועוד, שמה מתוך שנגילין בו כל השנה, אם יהנה בכיתו ורשיתו מרינו שישנה ויבוא לאכלה, ולכן תקנו חז"ל שאף-על-פי שמבטל לא סגי, אלא צריך לבדיק לבטל מן העולם, ומפל מקום צריך לבטל גם-כך, שמה לא יבדיק ומה וימצא חמץ בפסח ויעבר עליו: (ג) לאור הנר, מפני (א) שצריך לבדיק בחורין ובסדקין (6) ואור היום לא יועיל לנה, וכיון שצריך שתהנה לאור הנר קבועה בלילה, מפני שאז אורו מבהיק יותר מביום ואפילו במקום האפל; וגם היא שעה שבני-אדם מצויים בפניהם: (ד) שדרך להכניס וכו', לאו דוקא, אף שאין צורך להכניס שם חמץ, (ד) רק במקום שמשתמשים שם לפרקים בחמץ, חוששין שמה הכניס שם חמץ ולאו אדעתה, וכמבאר לקמן סימן חלג: ב (ה) שלא יתחיל בשום מלאכה וכו', ואפילו תוצי שעה שקדם הנמן אסור דלקא אתי לאמשוכי, והוא הדין דאסור לכנס למרחץ, וככל הדברים הנזכרים לעיל בסימן רלב, ומי ששכח לבדיק בלילה, אסור ביום בכל הדברים עד שיבדיק [אחרונים] : (ו) ולא יאכל, וטעימה בעלמא שרי (8), והניו פת כביצה ולא יותר או פרות אפילו הרבה, וכמו שכתבנו בסוף

שער הציון

(6) אלה רבה וחקי-עקב והגד-החיים וש"א; (5) פוסקים; (3) גמרא ופוסקים; (7) חקי-עקב;

